

BAŞLANGIÇTAN GÜNÜMÜZE YAŞLININ AİLE ve TOPLUMDAKİ STATÜSÜ

Yaşlının aile ve toplumdaki yerinin, yaşlının yaşadığı zamanla, bulunduğu çevresel etmenlerle sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır. İlk insan olarak bilinen Homo habilisten itibaren insan, sosyal bir varlık olarak yaşamını devam ettirmiştir. Mevcut bilgilerinizle, günümüzdeki anlamıyla aile yaşamının ne zaman başladığını söylemek olası görünmemektedir. Çünkü, Homo habilisin yeryüzünde görülmesi, en fazla 2.5 milyon yıl öncesine gidebilmektedir. Daha sonra ortaya çıkan Hemo erectüsler, (1 milyon, 900 bin). Arkaik homo sapiensler (400 bin), Neandertaller (130 bin yıl) ve Homo sapiensler (38 bin yıl) 25-30 kişilik gruplar halinde sürekli yer değiştirerek başlangıçta toplayıcılık ağırlıklı olmak üzere avcı-toplayıcılık, ekonomik ve kültürel yaşamlarını oluşturmuştur. Küçük gruplar halinde sürekli yer değiştiren avcı-toplayıcı insanlara ait yeterli kalıntı ve belgelerin bulunamayışı nedeniyle, bunlarda aile yaşamının ne zaman başladığını, oluşturdukları dilleri yardımıyla iletişimi tam olarak ne zaman kurduklarını bilemiyoruz. Başlangıçtan, Neolitik Dönemin başına (8 bin yıl önce) kadar, kültür ve teknolojileri çok yavaş gelişmiştir.

İnsanın genetik yapısının belirlediği maksimum ömür potansiyeli (MÖP) 120 olmasına rağmen, avcı-toplayıcılık yaşam koşullarının güçlüğü nedeniyle, yalnız 20-25 yıl gibi ortalama ömür uzunluğuna sahip bu insan gruplarında, bugünkü anlamda yaşlıyı bulmak olanaksızdır. Bugün sanayileşmiş ülkelerde ortalama ömür uzunluğunun 78-80'lere çıktığı hatırlanırsa, yaşlılık kavramının göreceli olduğu yani zamana ve çevresel koşullara göre, yaşlının belirlendiği anlaşılacaktır. Zor ve çetin doğa koşullarında ömür uzunluğunun düşük olması doğal karşılanmalıdır. Bu insanlarda 20-25 yaş ihtiyarlık yaşı olarak nitelendirilebilir. Yaşlının grup içindeki statüsünü belirleyen en büyük etmen, doğa koşullarıdır ve yaşlı bu güç yaşam koşullarından dolayı, grup tarafından dışlanmaktadır.

Neolitikten itibaren yerleşik düzene geçilmeye başlanması ve tarımın yapılması, yaşamı bir ölçüde kolaylaştırdığı için yaşlı, bu duruma paralel olarak toplumda kabul edilebilir düzeye gelmiştir. Yerleşik düzene geçmeyle, yaşlının taşınma sorununu ortadan kalkması, yaşamı kolaylaştıran deneyimlerini gençlere aktarması, çocukların bakımı ve eğitimine yardımcı olması gibi nedenlerin de, yaşlının yaşamının kolaylaşmasında yadsınamaz payı vardır. Yerleşik düzene geçmesiyle, toplumların birbirleriyle iletişimi artarak devam etmiştir. Bunun sonucu büyü ve din yaygınlaşmıştır. Eski toplumlarda büyü ve din birbirine karışmıştır. Büyü ve din yaşlının aile ve toplumda yerinin iyileşmesinde önemli rol oynamıştır. Yaşlı, bilgi, deneyim ve tören kurallarını çok yaşlı oluncaya kadar genelde genç ve erişkinlere öğretmez, hatta işin içine büyü davranışlarını da katarak, kendisinde mistik bir gücün var olduğunu toplumu kabul ettirmeye çalışmıştır.

Sonraki dönemlerde, dinin daha fazla yaygın olduğu ve dini esaslara göre yönetilen toplumlarda, yaşlı daha şanslı duruma gelmiştir. Dini kuralların yerine getirilmesini denetleyen, buna göre eğitimin şekillenmesini sağlayan ve öbür dünya ile ilgili kavramları duyuran, öbür dünya ile bağı sağlayan yaşlılardır. Bu özellikleri sayesinde mal ve mülkü ellerinde bulundurmışlardır. Zengin ve doğaüstü güce sahip olduklarından, daha rahat ve uzun süre yaşamışlardır. Fakat yoksul toplumların yaşlıları, hangi dönemde ve yerde olursa olsun daima kötü yazgılarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu nedenle insanın ortaya çıkışından 19. yüzyıla kadar yoksul yaşlıların durumundan söz edilmiştir. Sadece varlıklı, güç sahibi yaşlılardan söz edilmiştir. Varlıklı ve

güç sahibi yaşlıların bir toplumdaki sayısı, sınırlı yoksul yaşlıların sayısı yanında yok denecek kadar az olmalıdır.

Daha ilerlemiş toplumlarda büyü ve hayaletlere inanmanın azalmasına bağlı olarak, yaşlıların topluma olan etkisi ve gücü azalmıştır. Yaşlıların toplumdaki itibarları, tekniğe ve kültüre yaptıkları katkıya bağlıdır. Pozitif bilimin ve özellikle hukukun kabul edildiği son dönemde ise yaşlıya kendi gücü ve yeteneğine uygun işler verilerek, itibarı başarıyla orantılı hale gelmiştir.

Eski toplumlarda yaşlılık, erkekler ve kadınlar için aynı anlamda değildir. Genel olarak değerlendirildiğinde kadınların statüsü erkeklerden daha aşağıda kalır. Yaşlı kadınlar daha çok ihmal edilir, daha kolaylıkla gözden çıkarılabilir.

Yaşlının aile ve toplumdaki statüsü, başlangıçtan günümüze kadar ele alınıp değerlendirildiğinde, geniş bir yelpaze ortaya çıkmaktadır. İklim yapısı, yörenin dağlık, ovalık oluşu, bitki örtüsü, hayvan çeşidi gibi doğa koşullarına, büyü, din, törelere, kültürel ve ekonomik düzeye, teknolojik gelişmişliğe bağlı olarak yaşlının, aile ve toplumdaki yeri ortaya çıkmaktadır. Doğa koşullarının güç ve çetin olduğu, avcılık-toplayıcılığa dayanan ekonomiye ve son derece kısıtlı teknolojiye sahip toplumlarda yaşlılar, doğada unutulmuş, terk edilmiş, zorla toplumdaki uzaklaştırılarak ölümlerine neden olunmuş, şölen yapılarak veya diri diri gömülerek öldürülmüşlerdir. Doğa ve yaşam koşullarının iyi olduğu yörelerde yaşlının varlığından rahatsız olunmasına rağmen yaşamasına izin verilmiş, yaşamasına yardımcı olunmuş, rahat yaşatılmış, bazen de yüceltilmiş hatta nimetlere boğulmuştur. Yaşlılara karşı yapılan bütün bu davranışların temelinde, doğa koşulları, kültürel ve ekonomik düzey, inanç ve teknolojik gelişmişlik seviyesi yatmaktadır.

Başlangıçtan günümüze kadar olan sürede, yaşlının aile ve toplum içindeki yerini belirleyen temel etmenleri, dört grupta toplayabiliriz (Kronolojik sıraya göre).

1. Yeryüzünde ilk insanın görülmesinden Neolitik Dönem başlangıcına kadar yaşlının toplumdaki statüsü, doğrudan ve sadece doğa koşulları tarafından belirlenmiştir.
2. Neolitikten itibaren yerleşik düzene geçmesiyle birlikte yaşlının toplumdaki yeri, doğa koşulları ve sosyo-ekonomik düzeyin yanında, büyük oranda metafizik (büyü ve mitler) güçler ile din tarafından belirlenmiştir.
3. Dinin yaygın olarak benimsendiği dönemlerde, doğa koşulları ve sosyoekonomik düzey daha az olmak üzere, din daha etkin biçimde yaşlının toplumdaki yerini belirlemiştir.
4. Yakın zamanlarda, pozitif bilimler, teknoloji ve nihayet hukuk bilimi tarafından yaşlının toplumdaki yeri belirlenmiştir.

İnsanın yeryüzünde görülmesinden itibaren, yaşlının aile ve toplum içindeki yeri hiçbir zaman kendisi tarafından belirlenmemiş, yaşadığı döneme bağlı olarak kendisi dışında birçok etmenler tarafından belirlenmiştir.

Günümüzde ortalama insan ömrünün 80'lere ulaşması, toplumdaki yaşlı oranının giderek yükselmesine neden olmaktadır. Bu olgu, yaşlı sorunlarının bir an önce belirlenerek, çözüm yollarının ortaya konulmasının önemini açık olarak belirtmektedir.

Prof. Dr. Galip AKIN
(Yaşlı Sorunlarını Araştırma Derneği Üyesi)
Ankara Üniversitesi, D.T.C.H. Fizik ve
Paleoantropoloji Bölümü e-mail :
akin@humanity.ankara.edu.tr